

KOMPOST

Strakonický měsíčník o ochraně přírody

říjen 2024

Environmentální akce, reporty, přírodovědná pozorování, ekoporadenské tipy, botanika, zoologie, úvahy, recenze, zdravá výživa, práva zvířat, aktivismus, zdravý životní styl, odborná literatura, přírodní beletrie a poezie...

Ekoporadna při Šmidingerově knihovně
Základní organizace ČSOP Strakonice

Vážení čtenáři,

pokud jste ze Strakonice, možná jste zaregistrovali „terénní“ projednávání osudu veřejného prostranství na okraji sídliště Mír (viz [zde](#)). Zápletka je poměrně jednoduchá. Hřiště na míčové hry a jeho okolí se má proměnit v parkoviště, což část obyvatel

Z obsahu tohoto čísla:

Slunný 11. Veget Fest.....	2
Když nastaly deště aneb Pár.....	2
Souvisejí povodně s klimatickou.....	4
Hořeček mnohotvarý český.....	5
Podzim ve znamení ovocných výsadeb..	7
Objevy detektiva Ledňáčka.....	8
Ekošpeky - 13. SUV.....	9
Hrotnokřídlec salátový.....	10
Večer s dokumentem - 128. díl.....	10
Krvavý měsíc - Markus Lutteman.....	12
Říjnové květy Jirky Wagnera.....	13
Atlas uranu.....	14
Objevy detektiva Ledňáčka - odpovědi..	14
Vegetfestové ochutnávky #1.....	15

kvituje a část se staví proti. Ano - situace s parkováním je tady poměrně špatná. Jak by také ne, když jsou dnes standardem dvě auta do každé rodiny. Druhý tábor přirozeně přispěchal s námitkou o dětských hrách, kterou už před lety parafrázovala kapela Olympic. Tematicky je asi jasné, na jakou stranu barikády bych se osobně postavil. Ale v podobné situaci (která se bezpochyby opakuje dnes a denně na různých místech republiky) bych chtěl upozornit na možná méně viditelný problém. Pokud bude rozhodčí chtít takový spor urovnat, může se stát, že vyhledá nějaké jiné vhodné místo, kde zrovna nestojí v cestě emoce budící dětské hřiště a pojedje se dál. Takže moje filozofická otázka zní - kam ještě může „příroda“ (resp. plochy bez parkovišť, nákupních center, satelitů a obchvatů) ustupovat, než budeme mít všichni dost? A budeme mít vůbec někdy dost? Celospolečenská poptávka po blahobytné infrastruktuře se totiž zdá být neukojitelná. Nebo snad někdy víc parkovišť vyřešilo nějaký dopravní problém? Zrovna tenhle okraj Strakonice je už developersky úspěšně rozporcován a tam, kde dřív bývala pole a keře pro ony dětské hry, už se dneska zvesela nakupuje. Nebo je něco na tento způsob alespoň přislíbeno územním plánem. Za několik málo let tak okraje města dorazí k nejbližším vesnicím a odpolední procházka do volné krajiny bude běh na poměrně dlouhou trať. Alespoň, že to Podskalí a řeka se nedají tak snadno vykoupit a zastavět.

Foto -jj-

Přejeme příjemné dny v barvách podzimu, váš Kompost. -jj-

Slunný 11. Veget Fest

Strakonický benefiční festival Veget Fest se po loňském jubileu stal již nedílnou součástí regionální „scény“. I když jsme i letos vsadili na osvědčené postupy, měl i tento ročník svá specifika, rekordy a samozřejmě mouchy.

Určitým nestandardem bylo opravdu ukázkové pozdně letní počasí, kterého jsme si zatím v průběhu předchozích let příliš neužili. I když je „novější“ místo konání na III. hradním nádvoří meteorologickým rozmarům uzpůsobeno o poznání lépe, přece jenom jsme se předloňským 5 °C rádi vyhnuli. Do návštěvnosti určitě nějakým způsobem promluvil po týdnu zopakovaný ryze konzumní festival Náves v Radošovicích, jehož první pokus byl stížen extrémními srážkami. Každopádně i s tímhle handicapem se Veget Fest výborně vypořádal a dokázal přilákat a udržet slušný počet příchozích v podstatě po celou dobu konání.

Foto Jakub Čimera

S omluvami na poslední chvíli většinou nic moc udělat nejde, proto zkrácení programu o hodinu nevystoupením jednoho z hudebních interpretů a absence dvou občerstvovatelů sice zabořila, na druhou stranu se festival obešel bez jakýchkoli zbytků jídla. Což se vlastně pro jeho minimalistický charakter docela hodilo. Pokud někdo odcházel ještě s nějakým nezaplněným místem v žaludku, tímto se mu omlouváme a pokusíme se polepšit.

Co se týče zmiňovaných rekordů, návštěvníci letos prostřednictvím nákupů ochutnávek a předmětů v benefičním bazárku dopřáli vybranému zvířecímu azylu (Šťastný Zveřinec, z.s.) nejvyšší částku v historii našeho festivalu - 17 950 Kč. Bazar oblečení a doplňků, který každoročně shromažďuje prostředky na podporu orga-

nizace Zvíře v tísní, pak doplnilo obraz štědrosti o moc hezkou sumu 8 100 Kč.

Naše snaha o „méněodpadovost“ dopadla také na výbornou. Z festivalu o účasti cca 500 návštěvníků zůstaly po úklidu zhruba dvě zpola naplněné sady tašek na třídění odpadů. Do kbelíku na bio odpad byla za celou dobu odhozena pouze jedna kůrka od chleba, což potvrzuje výše popsaný mírný převis poptávky nad nabídkou občerstvení.

Veget Fest má dlouhodobě za cíl názorně ukazovat tři věci. Že čistě rostlinné pokrmy netrpí žádným z tradovaných deficitů (chuťových ani výživových), že i nákupy se dá podpořit dobrá věc a že nejvíce se dá zvířatům pomoci prostřednictvím našeho příboru. Snad se nám to zatím daří a budeme usilovat o to, aby to bylo rok od roku lepší. Pokud vás zajímá, jak to na letošním Veget Festu vypadalo, můžete se podívat [zde](#) nebo [zde](#). A pokud budete chtít sledovat novinky k chystanému dalšímu ročníku, zaháčkujte si nás na [facebooku](#) nebo [instagramu](#). -jj-

Když nastaly deště aneb Pár poznámek k zářijovým povodním

Českou republiku a okolí zasáhly v půli září dlouho nebyvalé deště, bohužel se všemi následky: povodně, které přinesly i ztráty na životech, obrovské materiální škody a škody další, které ještě ani nedohlédneme. O tom všem nás non-stop informovala média. Chtěl jsem jen poznamenat hydrometeorologické souvislosti, které ve vypjaté atmosféře povodňových dnů trochu zanikly:

Poznámka první: Byly povodně minulých dnů z hlediska meteorologického něco mimořádného?

Ano i ne. Jistěže povodně tohoto rozsahu nemáme každý rok. Ale na druhou stranu šlo o standardní povětrnostní situaci. I v tom chaosu, které fyzikální děje v atmosféře představují, si meteorologové již dříve všimli, že se nad Evropou určité povětrnostní (synoptické) situace opakují. Je jich skoro třicítka a jejich znalost slouží k předpovědím počasí. Jednou z těchto situací je vznik tlakové níže nad Jadranem. Ta postupuje k severovýchodu a přináší vlhký vzduch, tedy srážky nad střední Evropou. Pokud projde k severovýchodu, zaprší, a mnoho se neděje. Někdy, bohužel pro nás, ji zarazí tlaková výše na severovýchodě. Níže nemá kam jít, a tak se vyprší na jednom místě. Pak nastane povodňová pohroma. Tak se stalo i v minulých dnech. Jadranská tlaková níže narazila na tlakovou výši nad severovýchodní Evropou, uhnout neměla kam, protože nad Francií byla také tlaková výše. Tak se začala trochu

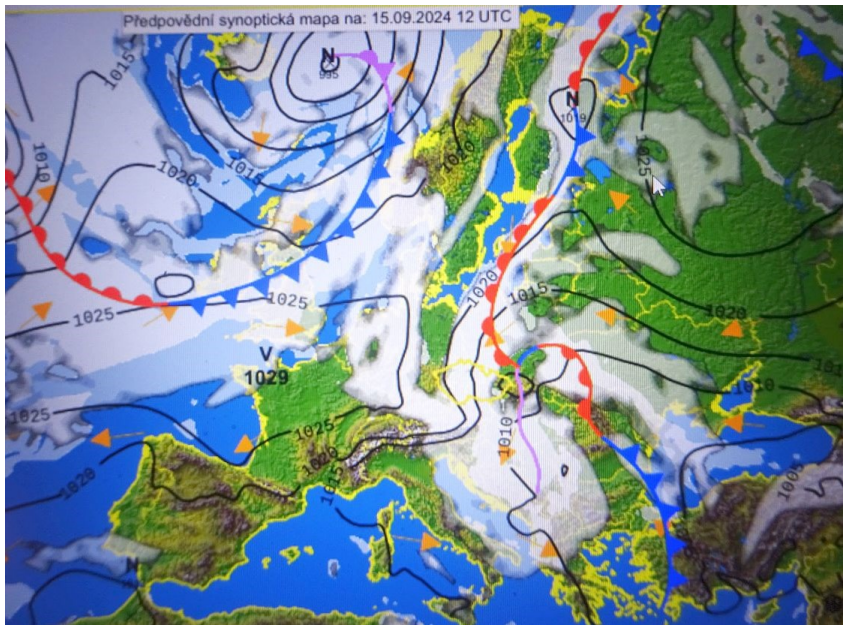
vracet a usadila se nad Slezskem. A přišlo a přišlo na jednom místě (v oblasti Jeseníků až 500 mm). Srážky zesílil ještě tzv. návětrný efekt na severní straně Jeseníků a Krkonoš. Tahle tlaková níže, která dostala jméno Boris, se po celou dobu své existence chovala přímo učebnicově. Proto také s takovým předstihem meteorologové naprosto přesně předpovídali, co se bude dít. Tedy: tlaková níže Boris nebyla z hlediska meteorologického nic nového. Mimořádné bylo její zastavení tlakovou výší. Podobnou povětrnostní situaci jsme zaznamenali i při povodních v letech 2002, 1997, 1954, 1897, 1890.... Takovéto situace tedy nastávaly i v minulosti – a nepochybně budou nastávat dál.

Poznámka druhá: (Ne) respekt k záplavovým územím

Vyčíslované škody se zdají obrovské. Desítky miliard. Muselo to být? Řeky ani povodně nejsou dílem člověka. Jsou výslednicí fyzikálních zákonů, kterým říkáme koloběh vody v přírodě. Kde jsou řeky, tam jsou povodně. Co jiného jsou tzv. říční nivy než vyznačení povodňových průtoků v krajině za stovky, tisíce let? Pokud bychom nestavěli v těchto říčních nivách budovy, žádné škody by prakticky nebyly. A nebylo by třeba ani nejrůznějších zábran a protipovodňových sypných hrází, které, jak se ukazuje, v kritické době občas stejně selžou. Protrhnou se či přetečou. Je rozumné mít dům pár metrů od potoka, řeky? Či zde stavět továrny, dokonce i chemické? V té souvislosti je třeba zmínit i ty často ekologicky proklínané přehrady. Krom ekologické užitečnosti zajišťování průtoků v době sucha je zde patrná i prospěšnost v ochraně před povodněmi. Problém je vždy nutno vnímat komplexně.

Poznámka třetí: Jak to bylo v Pootaví?

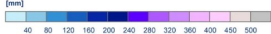
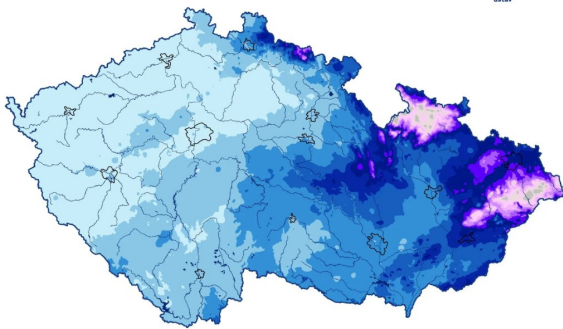
Deště i u nás v Pootaví byly enormní, ale ve srovnání s maximy na severní Moravě tak třetinové. Svým způsobem bylo štěstí, že jim předcházelo sucho: ve Strakonících napršelo 153,3 mm, v Horažďovicích 133,0 mm (úhrny za dny 8. - 16. 9.). Půda byla začátkem září po suchém létu do hloubky vyschlá, takže i tyhle deště krajina bez problémů absorbovala. Podle mých

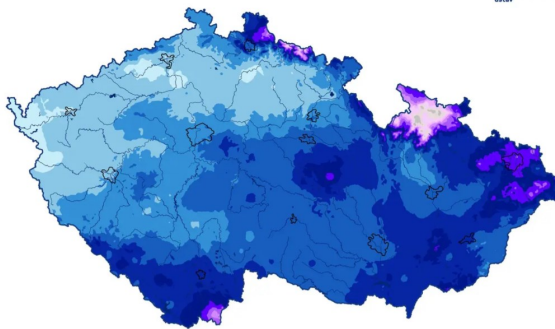
Synoptická situace z 15. 9. 2024, zdroj ČHMÚ

zkoušeností 1 mm deště nasycí asi 1 cm půdy. Tentokrát všechen déšť půda zadržela. Dá se říci, že půda se nasycila cca do hloubky 1,5 m. Níže se voda příliš nedostala. Svědčí o tom i pramen u Sv. Anny u Horažďovic, který pravidelně sleduji. Začátkem září t. r. měl

Úhrn srážek 3. - 8. 7. 1997

Úhrn srážek 12. - 16. 9. 2024

Povodňové srážky 1997 a 2024, zdroj ČHMÚ

vydatnost 1,9 l/s, po deštích dne 17. 9. byla jeho vydatnost 2,7 l/s. Nárůst tedy nijak velký. Zejména ve srovnání s tím, že dlouhodobá průměrná vydatnost pramene pro tuto dobu je 3,5 l/s. Otava se sice nakrátko v úterý 14. 9. dostala na 3. SPA, ale prakticky beze škod.

Poznámka čtvrtá: Souvisejí povodně s klimatickými změnami?

Samozřejmě svádí to, všechno svěst na klimatickou změnu. Extrémnost počasí. Ale tohle v případě posledních povodní nelze prokázat, nic tomu nenasvědčuje. Pravda, teplý závěr léta přivodil, že ohřátý vzduch nad Středomořím pojal více vodních par. Ale to nebylo podstatné. Počasí – a tedy následně i ty povodně – určuje rozložení a dynamika tlakových útvarů, tedy poloha a pohyb tlakových výší a níží. Tlaková níže nad střední Evropou není až tak vzácným jevem. Za normální situace by prošla střední Evropou, od jihu k severu, zavlažila by a pak by zanikla. Kdyby se jí ovšem nepostavila do cesty tlaková výše, která jí přinutila vypršet se na jednom místě. Ta tlaková výše vlastně přivodila povodně. Studium povětrnostních situací, jejich vznikem, trváním a počasím v nich, se zabývá tzv. dynamická klimatologie. Možná, že bychom jí měli věnovat více pozornosti při úvahách, proč je počasí takové, jaké je. **Jiří Wagner**

Souvisejí povodně s klimatickou změnou a zachrání nás nové přehrady?

Bylo by asi nemyslitelné v našem měsíčníku nijak nekomentovat proběhlé záplavy, které se určitě zapíší po bok těch z roku [1997](#), [2002](#) nebo [2013](#). I když jsou povodně zjednodušeně vzato důsledkem určitého meteorologického jevu, mají i přímé souvislosti s některými environmentálními tématy. Mnohá z nich byla diskutována i prostřednictvím médií. Nejvíce vášní asi vzbudila návaznost záplav na probíhající klimatickou změnu. I když mohou být názory na věc různé, podržme se dohledatelných faktů.

Zaužívané označení dvaceti-, padesáti- nebo stoletá voda má pochopitelně „pouze“ statistický základ, který určuje míru pravděpodobnosti, jak často se určitý jev bude opakovat. To je vcelku logické. Ale ta pravděpodobnost byla stanovena na základě dlouhodobých průměrů. Na některých tocích byla v uplynulém čtvrtstoletí překročena hranice padesátileté nebo stoleté vody několikrát. S toutle informací se můžeme vypořádat třemi následujícími způsoby. Můžeme to svést na meteorologické extrémy, které „na to mají právo“, můžeme časem poupravit tabulky (protože s častějšími extrémy se samozřejmě promění i průměr), anebo můžeme připustit, že se skutečně něco děje a pokusit se přijít na to co.

Dokázat přímou souvislost konkrétního meteorologického jevu s globální klimatickou změnou je samozřejmě velmi složité. Ale jejich četnost a síla / úroveň již samozřejmě s klimatem jako takovým souvisejí. Zde několik vodítek: Častější meteorologické extrémy a jejich následky (přivalové srážky, silné bouře, periody sucha, požáry...) jsou udávány jako průvodní jev klimatické změny č. 1. Souvisí to s tím, že větší průměrná globální teplota znamená zjednodušeně řečeno více energie v atmosféře. A také více vodní páry - se vzestupem teploty o 1 °C je udáván nárůst množství vodní páry ve vzduchu o 7 % (viz např. [zde](#)). V současné době je globální teplota v porovnání s předindustriální érou o 1,2 °C vyšší, ve střední Evropě je to již téměř o dva stupně. Více vody v atmosféře by tedy mělo znamenat více srážek. Ale tak jednoduché to není. Dochází a dojde spíše k rozkolísání průběhu počasí. Delší období sucha budou střídána vyššími srážkovými úhrny za kratší čas. A to je to, co pozorujeme již nyní. V Jeseníkách spadla během tří dnů zhruba polovina průměrného ročního srážkového úhrnu. To se dá jistě vysvětlit konkrétní synoptickou situací, ale není to celá skutečnost. Jakou roli sehrála klimatická změna při letošních povodních a co to udělá s pravděpodobností podobných jevů v budoucnosti, se pokusila kvantifikovat analýza 27 klimatologů a meteorologů zveřejněná

Foto -jj-

25. 9. (viz [zde](#)). Přinesla závěr, že vinou globálního oteplování došlo zhruba ke zdvojnásobení pravděpodobnosti podobných jevů a že klimatická změna měla zásadní vliv na sílu tohoto konkrétního meteorologického děje. Ostatně nikoli samotná synoptická situace, ale především síla lijáku a dalších doprovodných jevů je to, co má přímý vliv na rozsah katastrofy a materiální škody.

Doposud málo se hovoří o problematice změn v polárním tryskovém proudění (jet streamu). I když závěry ještě nejsou jednoznačné, část vědecké obce se domnívá, že nepravidelnosti souvisejí s klimatickou změnou a způsobují vpády studeného arktického vzduchu mimo jiné do evropského prostoru (viz [zde](#)). A k tomu pravděpodobně došlo i v září tohoto roku. Chladný severský vzduch se prudce střetl s masou teplého a vlhkého vzduchu od jihu a způsobil popisované jevy v oblasti střední Evropy a extrémní úhrny srážek (animace viz [zde](#)). Podobná situace není ani zdaleka ojedinělá, ale její „mohutnost“ a důsledky mohou být výslednicí výše popsaných faktorů (více vlhkosti v atmosféře a nestandardní proudění způsobené narušením polárního jet streamu). Jako jeden z projevů klimatické změny označují letošní extrémní povodně centrální Evropy i někteří státníci, další vědci a média (viz např. [zde](#), [zde](#) nebo [zde](#)).

Do hry o sílu meteorologického jevu vstupují ještě další podstatné věci. Úroveň konkrétní povodně (daná průtokem) samozřejmě nesouvisí pouze s úhrnem srážek a jeho rozložením v čase. Klíčové je, kolik vody dokáže zadržet nebo zbrzdit plocha krajiny, na kterou srážky dopadají. Velmi často jsme slyšeli, že půda již byla srážkami nasycena, resp. nemohla již další pojmout. Je to skutečně tak? Na některých místech asi ano, na jiných však nikoli. Společným jmenovatelem pro současným způsobem intenzivně zemědělsky využívanou půdu je utužené podorničí. Jinými slovy hůře prostupná vrstva zeminy pod úrovní běžné orby způsobená pojezdy těžké zemědělské techniky. Pokus ze středy 18. 9. 2024 (krátce po extrémních srážkách) z Pelhřimovska (viz [zde](#)) dokázal, že půda je již v hloubce od 50 cm opět suchá. Tedy ani několik dní vytrvalých dešťů k jejímu plnému nasycení „nestačilo“. Nadměrná část srážkového úhrnu zde přešla povrchovým odtokem přímo a rychle do říční sítě. Vše je ještě umocňováno výrazně sníženým podílem organické hmoty v půdě, ubývající plochou mokřadů, zhoršenou kondicí lesů, velkým zastoupením

zpevněných ploch, narovnanými toky atd. To vše má v české krajině za následek zrychlený odtok v rámci povodí, a tedy mnohem horší dopady v povodňových epizodách. Kvalita půdy daná obsahem organické hmoty, resp. humusu je označována samotnými zemědělci za klíčový faktor půdní vododržnosti. Udává se, že zvýšení průměrného obsahu o 1 % by umožnilo zadržet v půdě o 40 mm srážek více (viz [zde](#)). Úroveň materiálních škod způsobených povodněmi je také do jisté míry dána rozsáhlou zástavbou v záplavových zónách nebo v územích, které mohou být velkou vodou postiženy.

A teď ještě pár slov o mediálně vděčném tématu přehrad. Je zcela jasné, že určitou roli ve vodním režimu mají. Myslím si, že však není správné uvažovat o nich jako o účinném protipovodňovém opatření a proměňovat v další beton miliardy z našeho

Foto -jj-

rozpočtu, které by se určitě daly využít v rámci ochrany proti povodním daleko efektivněji. Je třeba uvést, že nikdo nevolá po odstraňování stávajících přehrad. I tak je však jejich vliv na snižování povodňových škod diskutabilní. Příkladem může být role často velebené Vltavské kaskády. Samotní vodohospodáři přiznávají, že byla budována spíše pro jiné funkce (výroba el. energie, rekreace...) a svému účelu poslouží spíše při epizodách sucha (viz např. [zde](#)). Objemy vod při povodních přelomu tisíciletí byly několikanásobkem objemu celé kaskády. Je tedy jasné, že při extrémních událostech může povodňovou vlnu pouze zbrzdit a o nějaký čas oddálit kulminaci. Což má samozřejmě velký význam při ochraně obyvatel, ale neřeší to příčinu ani celkovou sílu záplav. A podobná situace je i na všech ostatních přehradách. Abychom skutečně řešili následky povodní, je třeba postarat se o celý řetězec událostí - tedy od míst, kam srážky dopadají, přes místa, kde se shromažďují k odtoku, až do míst, kde by-

chom vodní masy byli teoreticky schopni zadržet nebo zbrzdit. A zde se jeví efektivnější spíš decentralizovaná síť suchých poldrů a dalších opatření než monumentální stavby za obrovské peníze (viz např. [zde](#)).

V záplavě pochopitelných popovodňových emocí si vybral ministr zemědělství Marek Výborný (KDU-ČSL) jako obětního beránka za nedotaženou, resp. zpackanou stavbu přehrady Nové Heřminovy Hnutí DUHA (viz [zde](#)). To se sice od samého začátku stavělo proti tomuto projektu, nebylo však zdaleka samo. S přehradou nesouhlasila samotná obec Nové Heřminovy, která ji odmítla v obecním referendu a která by byla stavbou částečně zaplavena. (Pokud vám nedává smysl, že by se měla ochrana před povodněmi řešit zaplavit domů, nejste patrně sami.) Byly sice zveřejněny výpočty, které udaly, o kolik by byl průtok řeky Opavy stavbou přehrady snížen, již nikde už ale nezaznělo, že existují další studie o efektu dílčích protipovodňových opatření v rámci celého povodí, o které odpůrci jedné přehrady po řadu let usilovali (viz [zde](#)). A nejen, že tyto varianty nebyly v procesu posuzování vlivu na životní prostředí diskutovány, ale většina z nich ani nebyla realizována. Jak vypadal celý úřednický šlendrián, za který byla nakonec obviněna občanská společnost (resp. spolky), co bylo na místě od začátku navrhováno a jak se na protipovodňový potenciál přehrady dívají oponentní závěry? Celá složitá problematika byla shrnuta např. v [tomto videu](#). Podrobnou časovou osu událostí dokládá také napadené Hnutí DUHA ([zde](#)). Nechci samozřejmě tvrdit, že přehrady jsou vždy a všude špatně nebo že by s vodním dílem Nové Heřminovy nebyly škody nižší. To samozřejmě ano. Ten problém je však jinde. Je to celý způsob, kterým se nad celou věcí uvažuje - s vidinou neúměrně drahého technického řešení až u ústí celého problému.

Události od roku 1997 nás důrazně varují, že něco není v pořádku, a že bychom se k situaci měli postavit jinak než doposud. -jj-

Překopávky

Hořeček mnohotvarý český a přírodní památka Kozlovská stráž

Tato půvabná květina střední Evropy nám dá hned na začátku článku trochu "zabrat" ohledně svého pojmenování. Především totiž není v souladu oficiální české druhové jméno "mnohotvarý" s mezinárodním latinským, které zní "*praecox*", tedy doslova "předčasný" nebo "časný". Oproti tomu botanická obec našich východních sousedů se tady latiny drží věrně - slovensky se dotýčná rostlina jmenuje hořeček včasný. Jinak abychom zmatků kolem názvu neměli málo, tak jedno z jeho starších mezinárodních jmen pro změnu bylo *Gen-*

tiana polymorpha = hořec/!/) mnohotvarý. Tento název však už v současnosti neplatí. Budeme-li ovšem spravedliví, tak musíme uznat, že svůj smysl mají pojmenování obě. Tento hořček je vsutku mnohotvárný a hodně proměnlivý, ať se to již týká velikosti rostliny, počtu květů, tvaru zářezů mezi cípy květního kalichu nebo doby kvetení (o tom bude následně pojednáno níže). Zároveň je i časný, srovnáme-li dobu jeho kvetení s řadou ostatních hořců a hořčeků, přestože ani tohle tvrzení zdaleka neplatí jednoznačně, jak se záhy dozvíme...

Druh hořček mnohotvarý (*Gentianella praecox*), náležející do čeledi hořcovitých (*Gentianaceae*), je českým subendemitem. To znamená, že jádro jeho výskytu sice tvoří území ČR, ale s přesahem do dalších okolních států, kde se vyskytuje pouze stenoendemitně, tedy na poměrně malých, řídkce rozptýlených a zřetelně ohraničených lokalitách (tzv. arely). Mimo naši republiku ho prokazatelně můžeme najít už jenom na devíti místech v Bavorsku, na třiceti v Horním a Dolním Rakousku a na čtyřech v Polsku. V Česku je zaznamenáno více než šedesát lokalit, kde tento hořček roste, přičemž zdaleka nejvíce (49) se jich nalézá v Pošumaví, na Šumavě a v přilehlém podhůří Novohradských hor. Další významná stanoviště jsou pak situována především do oblasti Českomoravské vrchoviny a severovýchodních Čech.

Hořček mnohotvarý navíc existuje ve dvou poddruzích. První z nich je letní, nominátní poddruh **hořček mnohotvarý pravý** (*Gentianella praecox subsp. praecox*), který kvete opravdu poměrně brzy, již v červnu a červenci. Jeho hlavní rozlišovací znak představuje tvar lodyžních listů, jež jsou na vrcholcích tupé a celkově kratší než internodia (internodium = úsek stonku mezi dvěma uzlinami /nody/, tedy místy, z nichž vyrůstají listy); květenství rostliny je chudé, jen málo větvené. U nás dříve rostl na Šumavě, odkud však poslední spolehlivé doklady o jeho výskytu pocházejí z roku 1914. Od té doby již v české přírodě zaznamenán nebyl, a proto je aktuálně veden jako vyhynulý taxon (kategorie A1 Červeného seznamu cévnatých rostlin ČR). Dnes ho lze - navíc vzácně - najít jedině v Rakousku.

Druhým z obou poddruhů je **hořček mnohotvarý český** (*Gentianella praecox subsp. bohemica*), nyní jediný přežívající poddruh hořčku mnohotvarého na území našeho státu. Vzhledem k této skutečnosti se celá zbývající část článku bude zabývat již výhradně tímto taxonem. Ostatně ani jeho situace není nijak zvlášť radostná, protože vinou neudržování nebo špatného obhospodařování mnoha horských a podhorských luk a pastvin zanikla celá řada tradičních míst jeho výskytu. V roce 1992 byl vyhláškou MŽP ČR zařazen mezi zvláště chráněné druhy a v tzv. Červeném seznamu ČR spadá do kategorie C1t (kriticky ohrožený a ustupující taxon); navíc ho do své přílohy II včlenila Směrnice Rady Evropského společenství č. 92/43/EHS "O stanovištích". Také došlo k vypracování záchraného programu, jenž má za svůj cíl zastavit další úbytek hořčku a postupně zvyšovat početní stav rostlin na vybraných lokalitách. Způsoby jeho realizace spočívají zejména v dalším výzkumu rostliny, monitoringu jejího výskytu v naší přírodě a v péči o její přirozený biotop (např. sečení, pastva, narušování souvislého travního drnu). Bohužel navzdory všem přijatým ochranným i záchraným opatřením se nebezpečí dalšího úbytku hořčku daří zabraňovat jen s obtížemi. Nezbývá nám tudíž nic jiného, než doufat, že nakonec všechno dobře dopadne a z krásy jeho květů se budou těšit i příští generace.

Hořček mnohotvarý český oproti nominátnímu poddruhu (srov. výše) vykvétá až později, na přelomu léta a podzimu (srpen a září, popř. ještě říjen). Jeho lodyžní listy jsou naopak na koncích zašpičatělé a delší než internodia, jednotlivé rostliny se obvykle rovněž bohatě větví. Lodyha je přímá, vysoká 10-40/50 cm. Přízemní listy mají tvar úzce obvejčité až kopistovitý a v době kvetení bývají obvykle již uschlé; lodyžní listy jsou bez řapíku, kopinaté, vstřícné a z jejich paždí vyrůstají štíhlé stopkaté květy. Ty jsou pětičetné (výjimečně čtyřčetné), přičemž kališní cípy svou délkou o něco přesahují korunní trubku a zářezy mezi nimi mívají proměnlivý tvar ve škále od ostrého "V" do širokého "U". Koruna je tvaru válcovitě nálevkovitého a její lístky mají světle modrofialovou barvu. Květy jsou uspořádány do květenství v podobě bohatého víceramenného vrcholíku a na jedné rostlině jich bývá obvykle 5-45 (podle její velikosti a podmínek stanoviště); k jejich opylovačům patří různé druhy dvoukřídlého i blanokřídlého hmyzu. Občas dochází také k autogamii (samosprašnost neboli samoopylení), ale při ní se vyvine méně semen. Po odkvětu se ze semeníku (ovarium) vytvoří suchý pukavý plod zvaný tobolka (capsula), který obsahuje zpravidla 55-95 semen dozrávajících nejpozději v polovině listopadu.

Hořček mnohotvarý český náleží mezi dvouleté byliny (dvouletka, lat. *biena*), což

Hořček mnohotvarý český v PP Kozlovská stráň, foto Alan Šturm

jsou rostliny s dvouletým životním cyklem. V prvním roce vyklíčí a vytvoří pouze vegetativní orgány (v případě hořečku sterilní růžici přizemních celistvých listů bez řapíků - viz předchozí odstavec) a teprve následujícího roku se vyvine fertilní část rostliny (lodyha s květy). Rostlina ve druhém roce uhynie, jakmile vyprodukuje semena. Hořeček se množí výlučně semeny, vegetativní rozmnožování v jeho případě není známo. Za zmínku rovněž stojí fakt, že u hořečku mnohotvarého je prokázána endotrofní mykorrhiza, tedy symbiotické (úzké a zpravidla i vzájemně výhodné) soužití houby s vyšší rostlinou, kdy houbová

Detail květu, foto Alan Šturm

vlákna pronikají až do kořenových buněk rostliny. Zatím se však neví nic bližšího o vlivu této symbiózy na klíčení a růst hořečku.

Stanoviště hořečku se v Česku vyskytují od pahorkatin až po horské oblasti asi do 1000 m n. m. Taxon přitom není vázán na žádný určitý typ vegetace. V prvé řadě roste na podhorských a horských pastvinách a loukách, dále potom v některých typech sečených vysychavých mokřadních luk či v některých typech širokolistých suchých trávníků a pastvin. Jindy obsazuje různá narušovaná místa, jakými jsou okraje polních cest, pískoven a lomů. Nevyhýbá se ani lesním lemům. Optimální podmínky mu poskytují půdy s nízkým obsahem živin (především dusíku), kde je minimalizována konkurence jiných rostlin. Úspěšně vyrůst a rozmnožit se dokáže jedině v porostech s rozvolněným bylinným pokryvem, na částečně rozrušeném drnu.

Hořeček časný též projevuje sklony samovolně se křížit s některými příbuznými druhy (tzv. spontánní hybridizace), konkrétně s hořečkem drsným Sturmovým (*Gentianella obtusifolia subsp. Sturmiana*), hořečkem ladním (*G. campestris*) a nahořklým (*G. amarella*).

Výslední kříženci ve svém vzhledu většinou vykazují znaky obou svých rodičů. Popsaná hybridizace pro ochranu a další zachování druhu neznamená žádný vážný problém.

Z okolí Strakonice jsou z relativně novější doby (zhruba před deseti lety) uváděny nálezy hořečku mnohotvarého českého u Domanic a Rovné (R. Paulič, J. Brabec, Zd. Ipser). Bohužel k těmto údajům nemám žádné bližší informace ani případná aktualizovaná data. V širším regionu Strakonicka potom jednoznačně nejdůležitější lokalitu výskytu hořečku (co do množství i stability populace) představuje **přírodní památka Kozlovská stráň** ležící necelé 2 km severozápadně od vesnice Kozlov (u obce Střelské Hoštice). Vyhlášena byla 16. srpna 2011 na ploše 1,22 ha za účelem ochrany vápencové stráně se stanovištěm hořečku mnohotvarého českého nad pravým břehem řeky Otavy. Primárním důvodem je samozřejmě ochránit biotop hořečku, tedy suché trávníky a teplomilné křoviny (jalovec obecný, růže vinná, růže vogézska) na vápencovém podloží, ale dané místo nabízí k vidění také rozmanité další zajímavé a často i vzácnější druhy rostlin (kupř. hořeček brvitý, jehlice plazivá, violka srstnatá, vratička měsíční) a teplomilného hmyzu, hlavně motýlů včetně modrásky vikvicového. Přírodní památka zároveň spadá do soustavy evropsky významných lokalit Natura 2000. Pro případného zájemce o návštěvu tohoto pozoruhodného místa bude jistě příjemnou zprávou, že Kozlovská stráň leží přímo na úseku červeně značené turistické trasy mezi Střelskými Hošticemi a Horažďovicemi a je dobře přístupná pěšky i na kole. **Alan Šturm**

Použité zdroje:

- 1) cs.wikipedia.org/wiki/Hořeček_mnohotvarý_český
- 2) botany.cz/cs/gentianella-praecox/
- 3) *Gentianella praecox subsp. bohemica* - hořeček mnohotvarý český, [Pladias.cz](https://pladias.cz)
- 4) <https://www.zachranneprogramy.cz/horecek-mnohotvary-cesky/>
- 5) cs.wikipedia.org/wiki/Kozlovská_stráň
- 6) RANDUŠKA, D., ŠOMŠÁK, L., HÁBEROVÁ, I.: Farebný atlas rastlín, Obzor, Bratislava 1983.

Podzim ve znamení ovocných výsadeb

Jak už jsme avizovali dříve, letošní podzim se uskuteční několik výsadbových akcí v našem regionu. Některé jsou pořádané přímo naší organizací (ZO ČSOP Strakonice), na některých se podílíme formou výpomoci. A na všechny vás zveme. Jednak proto, že se všechny konají poblíž Strakonice, a také proto, že podzimní výsadby jsou nejen příjemnou činností v přírodě, ale také příležitostí sejít se s partou fajn lidí a udělat něco prospěšného pro životní prostředí. Hlavní smyslem akcí bude vnést nové krajinné prvky do poměrně intenzivně zemědělsky využívaných ploch. V některých případech dojde k obnově polních cest nebo posílení jejich potenciálu v rozčlenění velkých půdních bloků. A samozřejmě se v místě samém posílí biodiverzita a vytvoří se biotop pro celou škálu živočichů.

V chronologickém pořadí půjde o následující výsadby:

Sobota 26. 10., od 13 hod., Nová Ves (Miloňovice)

Bude se jednat o výsadbu 35 kusů různých druhů ovocnáčů původních odrůd. Tato akce bude mít za cíl částečnou obnovu zaniklé polní cesty od křížku pod Novou Vsí k Podveskému rybníku směrem ke Svaryšovu. A také dojde alespoň k dílčímu „narušení“ obrovského půdního bloku západně od Nové Vsi. Výsadba byla z části finančně podpořena obcí Miloňovice. Občerstvení bude zajištěno. Místo konání [zde](#).

Sobota 2. 11., od 13 hod., Jemnice

Rovněž výsadba směsi ovocnáčů původních odrůd - tentokrát 30 ks. Stromořadí bude realizováno při polní cestě odbočující ze silnice mezi Jemnicí a Podolím ([zde](#)). Výsadba byla finančně podpořena Nadací Via. Občerstvení bude zajištěno.

Sobota 9. 11., od 9 hod., Miloňovice

Bude se jednat o obnovu starého višňového sadu výsadbou cca 70 ks nových stromů. Akci organizuje obec Miloňovice a byla podpořena dotačním titulem. Půjde o samotnou výsadbu stromů, jámy by měly být přichystány předem strojově. Místo konání [zde](#).

Na všech výsadbách bude k dispozici nářadí, ale pokud s sebou případně vezmete vlastní rýč, určitě to nebude na škodu. Pokud byste na některou z akcí chtěli vyrazit, ale nemáte se tam jak dostat, určitě nás kontaktujte, pokusíme se zajistit odvoz ze Strakonice. -jj-

Foto Tomáš Vlasák

Objevy detektiva Ledňáčka

Nedávno (v čísle [8/2024](#)) byla řeč o ptačím jménu docenta Chocholouška z filmu „Jáchyme, hoď ho do stroje!“, a tak by se tentokrát dalo navázat neméně oblíbenou veselohrou z téže dílny – „Marečku, podejte mi pero!“ z roku 1976. Pamatujete si na přirovnání, které zaznělo během školního zkoušení? „Podívejte se, tohle já nemám ráda. Buď řeknu, že nevím, nebo odpovím. A ne tady stát a mlčet jako dudek. Jak se jmenujete?“ Aby byla legrace, dali autoři Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák dotyčnému žákovi samozřejmě příjmení Dudek. Jmenovat se právě takhle není v českém prostředí nijak výjimečné a svědčí to o tom, že si dudků naši předkové v krajině dobře všímali. Stejně jako chocholoušů, čejek, sluk, sokolů, strak, skřivanů, strnadů, stehlíků a jiných druhů, jejichž pojmenování lidé sdílejí.

Dnes si děti podobu krasavce dudka mohou snadno najít na internetu (např. v rámci videa o ptačích

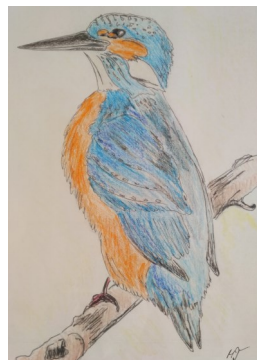

Foto Zeynel Cebeci

lovčích – [zde](#)), ale je otázka, jestli na něj budou vůbec zvědavé. Přitom je to opravdu výjimečně hezký opeřelec. Zvlášť nápadná je na něm chocholka – má ji hned od mládí hodně výraznou a vyjadřuje s její pomocí své rozpoložení. Také ocas a křídla někdy široce rozevře, přitiskne je k zemi, vztyčí zobák a tváří se, že je nějakou neživou narůžovělou pruhovanou věcí, a ne ptákem. To když se lekne, což se mu děje při sebemenším vyrušení. Jindy zase zaujme tím, že ulovené sousto vyhodí do výšky a teprve je znovu chytá. Má hodně krátký jazyk a jiným způsobem polykat neumí. Je prostě z mnoha důvodů zvláštní a legrační.

To si pomyslely i spisovatelka Irena Gálová a malířka Zdeňka Krejčová, nazvaly jednu ze svých společných knížek „Ukolébavky pro dudka“ a obdařily jejího hlavního hrdinu spoustou ptačích kamarádů. Všichni se snaží dělat mu radost a pomoci mu s jeho potížemi – má totiž smůlu, že špatně spí. Vůbec ne tak tvrdě, jako se to o dudcích říkává. Naopak: „...Bojí se hrozně moc, co přinese příští noc. Nic jiného mu prý nezbyvá, jen celé dni a noci zívát...“

Díky přátelství sojky, sovy,

straky, vrány, vlaštovky, skřivana, sýkorky, vrabce a slavíka má dudek postaráno o společnost a my čtenáři o hezké obrázky, vystihující věrně podobu každého jednotlivého ptačího druhu. A jak to dopadne? Jistě, že dobře: „*Spavá nemoc není věčná, lék na ni zná dudčí slečna.*“

Proč se vlastně dobří spáči přirovnávají zrovna k dudkům? Mohla by to být jedna z otázek detektiva Ledňáčka, ale nebude. Ono se to totiž dost dobře neví. Dudek se ve způsobu spaní od jiných denních ptáků neliší. Prospí se krátce několikrát za den a na delší dobu pak v noci. Že by třeba lidé dřív pokládali za spánek dudkovu strnulou polohu při vyrušení? Těžko říci. A podivné je i úsloví o dudčí mlčenlivosti. Vábivé volání samečka („du-du-du“, „pu-pu-pu“ nebo „hup-hup“) je totiž slyšet i na kilometr daleko a dalo dudkovi jeho jméno. Při vyrušení vydávají tito ptáci chrčivý zvuk, při komunikaci samičky s mláděty se od hnízda ozývá jemné trylkování a pokvokávání. Je ale jedno přízvisko, které je přiléhavé v každém případě. Má své vysvětlení, a tak se detektiv Ledňáček ve své první otázce zeptá právě na něj.

- Pro dospělé: Proč se dudkovi říká opeřený tchoř?
- Pro rodiče vědecky založených školáků: Jak daleko doletí dudek při tahu na zimoviště? Řeklo by se, že vzhledem ke krátkým křídílům a třepetavému způsobu letu se tak tak drží nad zemí, jenže přezimování u nás doma si nemůže dovolit. Živí se přece kobyilkami, ponravami, pavouky a dalšími živočichy, které by tu nenašel.
- Pro rodiny s batolaty: V lidové rýmovačce z Moravy se říká: „... Šla Marýna do včelína, chytila tam dudka, a ten dudek: du, du, du, a já u vás nebudu...“ Kam dudek poletí?

Odpovědi najdete na straně 14. **-ah-**

Ekošpeky - 13. SUV

Dnešní díl seriálu je ekošpekem snad se vším všudy. Doposud probírané záležitosti jsou však ve srovnání s tímto obrem „malíčkovostí“. Environmentální dopady popularity vozů SUV totiž výrazně promlouvají do elementárních čísel globální uhlíkové stopy, resp. naší snahy zvrátit produkci skleníkových plynů. Navíc se jedná o záležitost, ke které existuje jen velmi málo racionálních důvodů. Obliba SUV tak odráží spíše naši touhu po luxusu, pohodlí a spotřebitelská volba tímto směrem je tak více než cokoli jiného demonstrací okázalosti a sociálního statusu.

Vše začalo poměrně nenápadně a možná i s dobrým úmyslem. Auta tohoto typu karoserie byla v počátcích vyráběná k využití v lehkém terénu jako vozy robustnějšího tvaru se zvýšeným podvozkem. Stačilo však několik let, aby se vzrůstající poptávka zvrhla do jednoho z největších paradoxů dnešní doby. Z původně mohutnějších sportovních vozů se v drtivé většině případů stal „městský teréňák“ sloužící k přibližování nákupů ze supermarketů a dopravování rodin v rámci měst nebo k dojíždění z městských satelitů. Problémů, které to s sebou přináší, je hned několik.

Tím první a největším jsou již zmiňované emise. Jejich propočty jsou tak hrozné, že to zaskočilo i samotné zastánce individuální automobilové dopravy

(viz např. [zde](#)). Udává se, že průmysl s SUV byl v druhé dekádě 21. století druhým největším přispěvatelem k růstu globálních emisí (viz [zde](#)), zatímco u provozu konvenčních automobilů se daří emise v posledních letech mírně snižovat díky úsporným opatřením. SUV mají v průměru o 14 % vyšší produkci skleníkových plynů v porovnání s odpovídajícím modelem hatchback, což je důsledkem jejich větší hmotnosti, odporu vzduchu a valivého odporu. Ale klíčovou je samozřejmě neustále rostoucí obliba a celkový počet – v roce 2020 bylo celosvětově v provozu více než 200 miliónů těchto aut. Paradoxně jsou SUV nejčastěji překlápěnými modely do elektrických verzí. Jejich vyšší nároky na energii v kombinaci se stále ještě vysokým podílem fosilních zdrojů elektřiny z nich určitě ekologicky šetrnější dopravní variantu nedělá.

Častým argumentem pro nákup SUV bývá bezpečnost. Avšak všechny studie se shodují na tom, že je to pouze tradovaný nebo mylný závěr. I když základní předpoklad pasivní bezpečnosti je díky masivnější karoserii splněn, máte i přesto v SUV statisticky zhruba o 11 % vyšší riziko úmrtí než v klasickém voze (viz [zde](#)). Je to dáno jednak falešným pocitem bezpečí, který ponouká některé řidiče k agresivní jízdě, a pak také celkově větší nestabilitou a horší ovladatelností těchto vozů. Kvůli vyššímu těžišti a větší kinetické energii jsou SUV také výrazně nebezpečnější pro ostatní účastníky provozu (zejména chodce).

Foto CCO

Mezi několik málo výhod SUV můžeme řadit větší komfort a prostor (včetně toho zavazadlového) a o něco vyšší výkon např. k tahání káry nebo přívěsu. Otázkou je, jak tohoto benefitu v nejčastější nice (městském prostředí) efektivně využijeme.

Popisované dvě hlavní slabiny (tedy emise a bezpečnost) jsou také nejčastějším důvodem pro iniciativy volající po zákazu SUV ve městech (viz např. [zde](#)). Morální otazník nad dalším využíváním SUV tak visí ve vzduchu. Kdybychom měli možnost jezdit po městě v dostupném, pohyblivém a pohodlném desetitunovém tanku, udělali bychom to? -jj-

Hrotnokřídlec salátový

Hrotnokřídlece salátové (*Triodia sylvina*) pozorují pravidelně od roku 2015 skoro každý rok v srpnu. Literatura uvádí letovou periodu tohoto motýla od července do září v závislosti na zeměpisné poloze a nadmořské výšce. Dospělce vídám v Chanovicích, Horažďovicích, Sušici i Plzni, ale ze Strakonice zatím žádný záznam nemám. Motýli většinou sedí na zdi kousek od země nebo na kmeni stromu. Letos jsem 29. 8. zaznamenala v Blatenské ulici v Horažďovicích 6 samečků a poprvé také jednu méně nápadnou samičku pár dní předtím v Sušici. Dle atlasu jsou stanoviště motýla slunná, teplá a otevřená: xerothermní louky a travnaté úhory s bohatým vegetačním krytem, polní cesty, náspy, okraje příkopů, cest a lesů. Samečci přilétají v noci na světlo. Housenky žijí od září do července a minují (vyvíjejí se) v kořenech nebo na kořenech různých kapradin a bylin (např. šťovík, jitrocel, hadinec, proskurník, sléz, mrkev). Jsou bílé s hnědou hlavou. Motýla najdete na internetu jako škůdce salátu, *Obrazový atlas chorob a škůdců zeleniny střední Evropy* se o něm však nezmiňuje. Škodlivost asi proto nebude velká. Fotografie samečka je z výletu ZO ČSOP Strakonice z Makova 31. 8. 2024. **Eva Legátová**

Foto Eva Legátová

Použitá literatura:

MACEK, J., DVOŘÁK, J., TRAXLER, L., ČERVENKA, V.: Atlas Motýli a housenky střední Evropy. Noční motýli I. Academia, Praha 2007.
ROD, J., HLUCHÝ, M., ZAVADIL, K., PRÁŠIL, J., SOMSSICH, I., ZACHARDA, M.: *Obrazový atlas chorob a škůdců zeleniny střední Evropy*, Biocont Laboratory, s. r. o., Brno 2005.

Večer s dokumentem - 128. díl – Místa života

Přístup k těžebním a potězebním lokalitám už jsme na stránkách časopisu v minulosti několikrát rozebírali. A není to pouze otázka rekultivací. V našem přístupu se skrývá cosi hlubšího. Nejen na tyto důležité souvislosti upozornil dokument České televize z roku 2017 *Místa života*.

Průvodcem je nám ekolog Tomáš Gremlica a zavádí nás do několika postindustriálních prostor, na kterých názorně ukazuje, co se děje, resp. co by se dít mohlo, pokud je ukončena těžba. Samotné rekultivace, jakožto aplikovaná vědní a praktická disciplína, započaly v roce 1956. V posledních desetiletích se však vyprofilovaly do obvyklého názorového střetu těch, kteří hájí zájmy hospodářské, a těch, kteří hájí zájmy přírody. Nutno podotknout, že takový střet v tomhle případě vůbec není nutný, neboť přírodě blízké rekultivace - tedy ponechání přirozené sukcese nebo její usměrňování - může zároveň výrazně ušetřit finanční prostředky. To však je v rozporu se zájmy realizátorů takových (nemalých) projektů a s přesvědčením, že každá „volná“ plocha by měla především sloužit člověku. A tady se možná dostáváme k základnímu problému, který promlouvá i do mnoha jiných oblastí.

Ať už se jedná o těžbu čehokoli, je to obrovský zásah do krajiny (geologických poměrů, biodiverzity...). Pokud už jsme se jako společnost shodli na tom, že je taková újma akceptovatelná výměnou za uspokojení našich materiálních potřeb, pak bychom si měli uvědomit, že by bylo záhodno poškozené území nějakým způsobem vrátit. A když už ne v takové kondici, v jaké jsme si jej „vypůjčili“, tak alespoň přírodě umožnit, aby si ho mohla přetvořit (vrátit) do původního stavu nebo do stavu, který je pro ni výhodný. Co se však v mnoha případech stane? Na plochu vytěženého lomu / pískovny... jsou v řádkách vysázeny borovice, případně je místo zavezeno ornici a začne být využíváno zemědělsky nebo je v lepším případě zatopeno obřím jezerem. Dáváme tím jasně najevo, že tím takřka jediným a přínosným řešením, je území dále intenzivně využívat ve prospěch člověka. Nebo ho přinejmenším esteticky poupravit dle našich deformovaných představ. Přitom právě plochy s obnaženým minerálním substrátem jsou v naší

krajině v současné době těmi nejcennějšími biotopy, a to zejména pro konkurenčně slabé druhy fauny a flóry.

Dokument nás zavádí na místa, která by mohla být příkladem přírodě blízkého postupu, ale také do míst, kde se to, řekněme, příliš nepovedlo. Můžeme se tak podívat na plochy bývalých černouhelných dolů a jejich výsypek v severních Čechách a na Moravě, kde v Karvině vzniklo golfové hřiště nebo v Mostě třeba hipodrom za půl miliardy, který hostí 5 dostihů ročně. Dalším odstrašujícím příkladem může být Tuchlovický odval po místním kamenolomu, kde se z přírodě blízké haldy vytvořila za jednu miliardu člověku blízká halda. A v plánu je prý i sjezdovka.

Příkladem dobré praxe může pak být moravská pískovna Tasovice, kde nejsou zájmy člověka a přírody v rozporu - na části proběhla šetrná rekultivace, část byla ponechána bez zásahu. Podobné projekty v současnosti probíhají i na některých pískovnách v rámci jižních Čech. Někde může mít potenciál i extenzivní pastva, jak to ukazuje třeba loketská černouhelná výsypka. Rekultivace jsou typickým příkladem tématu, kde by pro výraznou změnu k lepšímu bohatě postačila proměna našeho uvažování.

Dokument Místa života je k dispozici [zde](#). -jj-

Foto -jj-

Pozvánky - říjen 2024

Ekoporadna při Šmidingerově knihovně zve:

Kurzy zdravého vaření

úterý 15. 10., nebo čtvrtek 17. 10. Vždy od 18 hod. na ZŠ Povážská (Nad Školou 560, Strakonice)

Další sezóna kurzů bude probíhat 1x měsíčně do května. Jednotlivé kurzy na sebe nenavazují, hlásit se můžete i jednorázově. V této sezóně se budeme věnovat receptům světových kuchyní ve zdravějším rostlinném provedení. Tématem říjnového kurzu bude **Itálie**. Kurzovné 150 Kč, lektor Ing. Jan Juráš.

Přihlašování: jan.juras@knih-st.cz nebo 721 658 244.

Zelené otazníky - Je třeba bát se medvědů?

středa 23. 10., 18 hod., společenský sál ŠK (III. nádvoří strakonického hradu), vstupné dobrovolné

Proč jsou medvědi na Slovensku ožehavým tématem a dělí společnost na dva tábory? Proč jedna skupina volá po jejich zabíjení a druhá po jejich ochraně? Jaká je skutečná realita slovenské populace medvěda hnědého? Nejen na tyto otázky se pokusí odpovědět **Jan Suchý** z organizace Justice for nature, která se mimo jiné věnuje profesionálnímu monitoringu velkých šelem.

Farmářské trhy Strakonice

pátek 4. a 18. 10., 12-16 hod., Velké náměstí (pod radnicí)

Dvěma říjnovými termíny pokračuje podzimní část farmářských trhů na Velkém náměstí. Přijďte si doplnit zásoby farmářských a regionálních potravin a vybrat si z nabídky řemeslných výrobků a občerstvení. Na místě bude umožněn prodej drobných pěstitelských přebytků bez účastnického poplatku. Aktualizované seznamy přihlášených prodejců na: <http://farmarsketrhy.strakonice.eu/>. Kontakt: jan.juras@knih-st.cz nebo 721 658 244. Pořádá Ekoporadna při ŠK ve spolupráci s Městem Strakonice. -jj-

Přírodovědný výlet do okolí Modravy

SO 12. 10. Po cestách mimo turistické trasy a občas i terénem (cca 10 km) vede Ing. Josef Pecka, profesionální šumavský průvodce (poplatek 100 Kč - až na místě). Sraz v 10:15 na autobusové zastávce na Modravě. Zpět jede autobus např. v 15:05.

Pondělní zastavení

PO 21. 10. Setkání s literaturou, tentokrát se vzpomínkami **Jiřího Wintera Neprakty**. Od 16:00, pobočka Za Parkem.

Ledňáčci

Schůzky rodin se zájmem o přírodu, tradice a lidové hry. Pro děti všeho věku (i v kočárku) s rodiči, prarodiči apod. Přicházet mohou i dospělí bez dětí nebo starší školáci bez dospělých. Pomoc při vedení programu je vítaná, ale není nutná. Chodit lze i nepravidelně. **Sraz v 16:00 před zámekem u vývěsky ŠK. ČT 3. 10. si nasbíráme plody na figurky, ČT 10. 10. si vyrobíme zvířátka a postavičky.** Za větrného počasí si na schůzku rovnou s sebou vezměte draka.

Bližší informace:

Pobočka Šmidingerovy knihovny Za Parkem, Husova č. 380, Strakonice. Otevřeno PO a ČT 13–18, ST 8–12 hod. Kontakt: 380 422 720, eliska.buckova@knih-st.cz. -ah-

Drobné smetí

První český ekodukt slaví 25. narozeniny

Byl zprovozněn u Lipníka nad Bečvou na dálnici D35. Podobných staveb je doposud v ČR realizováno 13 a další se chystají. Více informací se dočtete [zde](#).

Za vykácení lesa kvůli sjezdovce na Klínovci padly peněžité tresty

Tresty si od soudu odnesl jak odborný lesní hospodář, tak i firma Lesy Jáchymov. Rozsudky se týkaly kauzy rozsáhlého nezákonného vykácení lesního porostu z roku 2018, které byly vydávány za realizaci lesní cesty. Více viz [zde](#).

Záchrana pralesů prověří úředníky

Evropské nařízení proti odlesňování, které by mělo dohlížet na distribuční řetězce některých problematických produktů, bude vyžadovat složitější agendu. V ČR na něm bude pracovat téměř stovka lidí. Více informací viz [zde](#).

Stavba lanovky v Brně prozatím zastavena

Soud v procesu vyhověl žalobě České společnosti ornitologické. Ta napadla rozhodnutí ministerstva dopravy a drážního úřadu o kontroverzní stavbě lanovky, která nezohledňovala ochranné podmínky chráněných druhů živočichů. Více viz [zde](#). -jj-

Literární okno

Krvavý měsíc - Markus Lutteman

Beletristických knih s čistě environmentální tematikou není mnoho. Krvavý měsíc švédského novináře Markuse Luttemana je jednou z nich. A rozhodně musím hned na začátek poznamenat - tohle teda bylo něco. Tématem strhujícího románu je pytláctví a obchod s ohroženými zvířaty a produkty z nich. Zde konkrétně svižný příběh podhaluje ilegální praktiky kolem rohů nosorožců, což je produkt, který je kvůli zprofanování čínskou medicínou

považován za všelék a obchodován na černých trzích za astronomické sumy. Některé nosorožčí druhy již přivedla jejich chlouba a rozpad jejich přirozeného životního prostředí k vyhynutí, některé k tomu mají velmi blízko a ty ostatní se mohou v budoucnu octnout na jejich místě...

Věrohodnost celého příběhu je dána zejména faktem, že román není klasickou fikcí, ale zčásti se zakládá na skutečných reáliích, což je rozebráno v závěrečných poznámkách. Autor také strávil mnoho času přímo v terénu (v ZOO mezi ošetřovateli, v rezervacích mezi strážci a také mezi klíčovými osobami vyšetřujícími některé zločiny). Jeho popis praktik vyšetřovatelů i pytláků je tak velmi uvěřitelný. Při čtení vysvětlivek vás zamrazí, když se dozvíte, že úvodní scéna, při které se neznámí pachatelé vloupávají do jedné ze švédské ZOO, usmrtí nosorožce a prchají s jeho rohem, se do napsání knihy v roce 2016 sice nestala, ale podobný čin byl proveden v ZOO nedaleko Paříže asi rok poté.

Děj knihy se odehrává v několika liniích, které se v závěru protínají. Rocková hvězda Rob Chazey odjíždí takřka z jednoho večírku do Jihoafrické republiky, a to nejen aby unikl všedním starostem. Před lety totiž finančně podpořil nosorožce, který byl nyní upytlačen. Zároveň cítí dluh vůči své zesnulé matce, ekologické aktivistce v této oblasti. Nečekaně se dostává do víru událostí po boku černošské strážkyně parku a při řešení konkrétního případu pytláctví přímo v srdci národního parku se ocitá v ohrožení života. Děj se souběžně věnuje osudu konkrétních lovců, kteří se do parku vydávají ze sousedního Mosambiku a prostřednictvím pytláctví se snaží řešit své zoufalé životní situace. A sledujeme rovněž taktiky obchodníků s tímto cenným artiklem - od podplacených strážců, policistů až po ambasadory, kteří rohy dostávají přes hranice na cestu k finálním asijským kupcům. Zdá se, že pytláci a překupníci jsou vždy o krok napřed. Ale jen do té doby, než se do dění vloží Rob, jeho nečekaná houževnatost a mediální vliv.

Vyústění knihy vám neprozradím. Ale je to velmi uvěřitelný příběh a získáte díky němu dobré povědomí o celé problematice i o motivaci lidí ve všech článcích obchodní hierarchie. Takových knih bylo dosud napsáno jen velmi málo. Je k dispozici ve fondu ŠK. -jj-

Říjnové květy Jirky Wagnera

Dny podzimní, pozdní babí léto. Někdy slunné, někdy mlžné. Ještě květy najdeme, ale už jsou to spíše takoví zoufalci, kteří ještě koketují se sluncem a trpí podzimními mrazíky. Král podzimu je ale ocún. V loukách s pavučinkami babího léta udivují ocúny svou chladnou krásou. Fialové květy vystupují z narezlé trávy. Jejich životní cyklus je zvláštní: na jaře se z cibulek proderou ze země listnaté stonky, které se s létem zatáhnou. A teprve na podzim vyraší v trávě holé fialové květy. Nakrátko, po opylení každý květ rychle vadne. Květy ocúnů jsou tak trochu zlověstné: celá rostlina je prudce jedovatá.

Původ jména ocún je poněkud nejasný, ale snad pochází od pojmenování ot-jun, což značilo něco jako omládlý, druhé jaro. Ocún jesenní. To druhé jméno pocházející od slova jeseň, znamená žeň, doba žní. Že se s ocúnem můžeme potkat až po žních a později. Když se někam vypravíme.

Foto Jiří Wagner

ŘÍJEN PO KRAJI

s babím létem.

Kaštany
zvolna pukají.

(výhledy)

ZORANÁ POLE,
modravé nebe.

Mlha

jen trochu dole.

VODA Z RYBNÍKA

se mnou řeč nedá.

Strouhou
k řece utíká.

DNY ZASE KRÁTKÉ.

V loukách ocúny:
krásné
a jedovaté.

MÁ RANNÍ CHVÍLE:

slunce,
žlutnoucí javor
a jíní bílé.

Atlas uranu

Tento atlas je dalším ze zahuštěných brožur po boku např. Atlasu masa, Atlasu uhlí nebo Atlasu plastu, které byly přeloženy do českého jazyka a případně doplněny o regionální realie. Sešit by s klidným svědomím mohl nést podtitul: „Všechno, co jste chtěli vědět o uranu a báli jste se na to zeptat Dany Drábové.“ Na padesáti stranách se dozvíte opravdu vše potřebné o této strategické surovině, která je ještě pořád trochu zahalena rouškou tajemství a tajuplnosti.

Zatímco v současné době se jaderná energetika komunikuje ve prospěch kýžené tzv. jaderné revoluce a mnozí ji nazývají nízkoe emisním zdrojem nebo formou energie, která je nepostradatelná pro náš přechod k bezuhlíkatým zdrojům, už se tak nějak všeobecně pozapomíná, že k provozu elektráren je zapotřebí jaderné palivo. A že veškeré nakládání s ním (od těžby, zpracování, až po skladování vyhořelého paliva) s sebou nese ne vždy spatřované, ale o to závažnější rizika, ekologické škody a astronomické náklady. Atlas uranu tohle všechno rozebírá. Text je doplněn mnoha výmluvnými a výstižnými grafikami, díky kterým budete v pravém slova smyslu osvětleni.

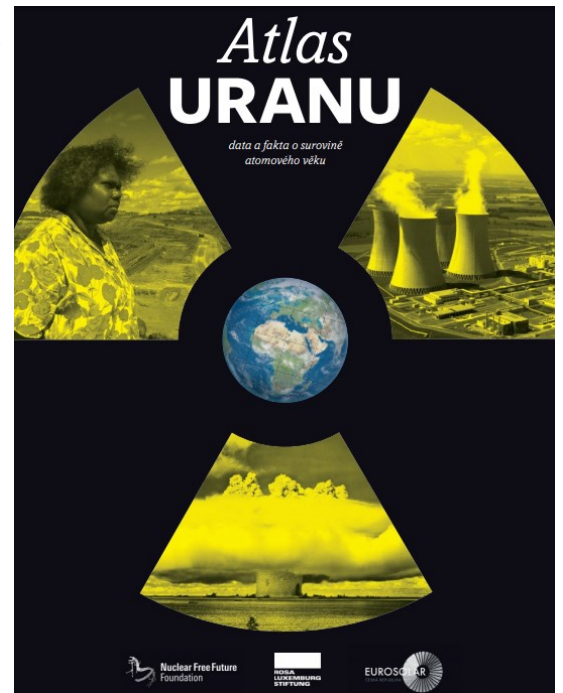
Na úvod se dozvíte, kterak se vůbec uran dostává ze země, resp. z hornin, ve kterých bývá obsažen pouze v nízkých koncentracích. A jak úzce spolu vlastně souvisí civilní a vojenské využití radioaktivního materiálu. V kterých světových regionech se uranová ruda těžila a zpracovávala? Proč to bylo a je z velké části na území původních národů? A jaké zdravotní následky pro místní obyvatele to má? Těžba uranu po sobě zanechává buďto extrémní množství stále radioaktivní hlušiny, nezajištěné opuštěné doly, případně ekologickou zátěž, pokud dochází k podzemnímu loužení horniny extrémně toxickými roztoky.

Příběh uranu odehrál svou nejpodstatnější kapitolu v období konce 2. sv. války a zvláště při zbrojení v průběhu války studené. Ale i dnes je získávání a obchodování s touto komoditou podstatnou součástí světového hospodářství. A je jedním z typických nekoloniálních obchodních modelů, kdy je těžba uranu v područí několika málo gigantických společností bohatého severu, zatímco konkrétní dobývání pak probíhá většinou v zemích chudého jihu z důvodu menšího odporu místních obyvatel a slabších environmentálních regulací. Nevyřešená sanace opuštěných uranových dolů společně s naprosto tristní situací kolem ukládání vyhořelého radioaktivního odpadu tak vrhá na jaderný průmysl velmi temný stín. Skutečnost, že jsme tu pro potřeby několika málo desítek let hospodářství vytvořili záležitost, která bude extrémně nebezpečná pro všechno živé v horizontech stovek tisíců až miliónů let a vlastně dosud nevíme, co s ní, je jedním z nejděsivějších pomníků moderního člověka.

A uran není v naší zemi ani zdaleka exotickou záležitostí. Komunistická éra ničila zdraví i životy tisíců lidí pro potřeby vývozu suroviny do Sovětského svazu. Uzavřené doly i úpravny uranové rudy (Mydlovary aj.) nesou významnou ekologickou zátěž až dodnes a ekonomicky zatíží svou sanací ještě další generace.

V publikaci se dále dozvíte jinde příliš nezveřejňované informace o tom, že závody v jaderném zbrojení ani zdaleka neskončily, jaké škody ve skutečnosti napáchaly testy jaderných zbraní, kolik jaderného odpadu skončilo ve světových oceánech, nebo jaké škody i přes zákazy doposud páchá při vojenském použití ochuzený uran - vedlejší produkt obohacování. Ano i to všechno je nedílnou součástí jaderného průmyslu. Součástí, která se neobjevuje v ekonomických analýzách a jejíž účet nakonec zaplatíme všichni.

Brožura je k dispozici ve fondu Ekoporadny při ŠK, v elektronické podobě ji najdete [zde](#). -jj-

Listovka

Objevy detektiva Ledňáčka - odpovědi

- Dudčí mládčata se v hnízdní dutině při nebezpečí obrátí zadečky ke vchodu a vetřelce postříkají odporně páchnoucí tekutinou. Tak podobně, jako se brání tchoř. U dudků se jedná o sekret, který vzniká v kostrční žláze. Je směsí pižma, kyseliny máselné a čpavku. Navíc trus mladých není zapouzdržený (jako to bývá u jiných ptáků), ven je vynášen jen nedostatečně, a ještě k tomu dospělí často vyzobávají hmyz a jeho larvy ze zvířecích lejn. Aby toho nebylo málo, vnitřek hnízda je nejen vystlán slámou, kořínky apod., ale i vymazán, a to právě exkrementy. Není divu, že má dudek pověst špindíry.

Podle dnes už neznámé knížky „Naši ptáci“ od Františka Bayera (1888) láká zápach k dudčímu hnízdu mouchy a jiný hmyz a výsledkem jsou larvy žijící v zahnívajícím

trusu. Samička má díky tomu pro své děti více potravy a je to pěkně pohodlné, jedna radost.

Podle názoru píseckého zoologa RNDr. Karla Pecla má dudčí nečistotná povaha souvislost s výše zmíněným přirovnáním, že někdo spí jako dudek. Dudčí mláďata jsou v lidských představách stejně pokakaná jako spokojené novorozence, které si nadešlo do plenek, ulevilo si tím od bolesti břicha a pěkně v klidu si pochrupeje... (viz článek „Dudek chocholatý“ - [zde](#)).

Proč se vlastně taková zvláštní strategie vyvinula právě u dudků? Je to tím, že o hnízdní dutiny je nouze a o ty lepší se ucházejí bojovnější druhy. Dudek navíc přilétá ze zimoviště až na konci března nebo v dubnu, kdy je část dutin už obsazena (např. špačky). Z toho plyne nutnost bydlet nízko nad zemí a počítat s návštěvami kun, jezevců, koček, kání, atd. atd. Otvor sice bývá tak malý, že se jím samička tak tak protahuje, predátor ale do něj může strčit packu. Jak s ní pohybuje, mláďata tím zabije, i když je nakonec třeba ani nedostane ven a nesežere. Stává se i to, a tím víc pak hnízdo zapáchá.

V dutině může zahnívat také mládě uhynulé hladem. Samička sedí na vejcích hned od prvního sneseného, a tak se mladí líhnou postupně. Pokud je potravy dost, jsou přednostně krmeni ti nejmenší, tak aby své zpoždění dohnali. Je-li ale nouze, dostávají najíst ti nejsilnější a přežijí pak pouze ti.

- Dudci tráví dobrou polovinu roku v Africe, a to v oblasti Sahelu – to znamená na jižním okraji Sahary. Dokážou tedy ve výšce až 3 000 m přeletět Alpy a putovat do vzdálenosti přibližně 8 000 km. Na zimovišti se potom ještě pohybují podle toho, kde je právě jaká nabídka potravy.

Ví se o tom díky batůžkům s geolokátory, jimiž byli někteří jedinci vybaveni. V současné době u nás hnízdí jen asi 200 dudčích párů, a tím spíš jsou předmětem velkého zájmu a starostlivosti (viz např. 27. díl pořadu „Ornitolog na drátě“). Těmto ptákům vyhovují světlé lesy a otevřená krajina s pastvinami a oborami, vadí jim chemizace, nedostává se jim hmyzu a starých doupaných stromů. Pomáhá se jim například nabídkou vhodných budek s otvorem cca 5 cm v průměru nebo tím, že se upraví přirozená dutina. Přes její příliš velký otvor se umístí dřevěná deska a vytvoří se bezpečnější vchod. Uhyne-li jeden z rodičů, předkládá se tomu druhému do blízkosti hnízda přídavek živočišné potravy, aby byla naděje na vyvedení mláďat.

Příznivým prostředím pro dudky jsou také místa pobytu zubrů, praturů a divokých koní (exmoorských poníků dovezených z Velké Británie), a to např. v Milovicích (více viz [zde](#)). Tato zvířata totiž nepotřebují léčení antiparazitiky, a tak v jejich trusu může žít koprofágní hmyz. Zároveň je spásána stařina a ptáci se mohou snáz pohybovat po zemi a úspěšně lovit.

- „... A já půjdu ke stařence, dajú mně tam tvarohu.“ A kdyby byla stařenka na dudka obzvlášť hodná, dala by žížalu, larvu dřevokazného hmyzu, brouka nebo třeba pěknou tlustou krtonožku. Nic by nevadilo, že ne všechna taková sousta jsou měkká. Dudek si poradí. Co nestráví, to vyvrhne. A když uloví živočicha s ochranným chitinovým povrchem, najde si udupané tvrdé místo a mlátí kořistí o zem tak dlouho, až z ní všechno nežádoucí odpadne. V době krmení mladých létá s potravou až padesátkrát nebo i sedmdesátkrát denně – a pak se divíme, že je u nás dudků tak málo. Ochráníme-li v krajině hmyz, jímž se živí, uděláme pro něj to hlavní, co by mu pomohlo... A víte, že i vy sami můžete přispět k jejich mapování? Viz např. [zde](#). Možná nevěříte, že se dá dudek vidět i u nás na Strakonicku, ale stát se může i to. V [Kompostu č. 8/2019](#) je o tom dokonce celý článek od Floriána Peška a je u něj i fotografie pořízená nedaleko Milčic!

Zdraví a strava

Vegetfestové ochutnávky #1

Jako každý rok přinášíme na tomto místě několik receptů z dobrot, které se objevily v rámci ochutnávkového stolu letošního Veget Festu.

Cuketový tatarák

Ingredience: 2 menší nebo 1 střední cuketa (cca 400 g), 1 červená cibule, 3 stroužky česneku, olej (slunečnicový nebo olivový), sójová omáčka Tamari, BBQ omáčka nebo kvalitní kečup, dijonská hořčice, sůl, pepř, možno i tabasco, chilli a podobně

Postup přípravy: Cuketu omyjeme, odkrojíme konce a i se slupkou nastrouháme nahrubo. Pokud je cuketa větší, vykrojíme nejdříve semínka. Nastrouhanou cuketu prosolíme a necháme 10 minut odležet, aby pustila co nejvíce vody. Mezitím najemno nakrájíme cibuli a na troše oleje ji orestujeme dozlatova. Jakmile zesklouatí, na

krátkou dobu přidáme prolisovaný česnek a stáhneme z plamene. Z cukety rukama nebo přes utěrku vymačkáme všechnu vodu a cuketu přidáme k cibuli a česneku. Společně zhruba 5 minut restujeme. Pak vsypeme všechny ostatní suroviny, pořádně promícháme a směs odstavíme ze sporáku. Podle chuti lze do tataráku přidat i tabasco, chilli, nadrobno nakrájené kyselé okurky nebo uzenou mletou papriku. Cuketovou směs necháme vychladnout a podáváme na topinkách.

Foto Eva Hadová

3/4 hrnku třtinového cukru, hrnek kokosového mléka, 1/2 hrnku slunečnicového oleje, 2 lžičky kakaa, lžička skořice, vrchovatá lžička kypřicího prášku, vrchovatá lžička perníkového koření

Postup přípravy: Všechny ingredience důkladně promícháme v jedné míse. Vypracujeme hladší těsto. Dle potřeby můžeme přidat kokosové mléko nebo mouku, případně dochutíme ještě perníkovým kořením nebo skořicí. Formu vyložíme pečicím papírem a vlijeme do ní těsto. Pečeme v předehřáté troubě na 170 až 180 °C asi 30 minut. Kontrolujeme špejlí. Upečený a vychladlý perník můžeme polít rozpuštěnou hořkou čokoládou a posypat strouhaným kokosem. **Ivana Bůbalová**

Semínkový chléb

Ingredience: 170 g slunečnicových semínek, 100 g lněných semínek, 60 g dýňových semínek, 30 g chia semínek, 30 g psyllia, 150 g ovesných vloček, 1,5 kávové lžičky soli, 30 g sladidla (datlový sirup...), 30 g oleje a 350 ml vlažné vody.

Postup přípravy: Vše dobře promícháme a dáme do pořádně vymazané formy na chléb (nebo vyložené pečicím papírem) a necháme přes noc v chladu. Pečeme v troubě vyhřáté na 180 °C 30 minut ve formě a pak ještě 30 minut bez formy.

Tereza Müllerová

Perník

Ingredience: 2 a 1/2 hrnku mouky (mix polohrubá a špaldová),

3/4 hrnku třtinového cukru, hrnek kokosového mléka, 1/2 hrnku slunečnicového oleje, 2 lžičky kakaa, lžička skořice, vrchovatá lžička kypřicího prášku, vrchovatá lžička perníkového koření

Postup přípravy: Všechny ingredience důkladně promícháme v jedné míse. Vypracujeme hladší těsto. Dle potřeby můžeme přidat kokosové mléko nebo mouku, případně dochutíme ještě perníkovým kořením nebo skořicí. Formu vyložíme pečicím papírem a vlijeme do ní těsto. Pečeme v předehřáté troubě na 170 až 180 °C asi 30 minut. Kontrolujeme špejlí. Upečený a vychladlý perník můžeme polít rozpuštěnou hořkou čokoládou a posypat strouhaným kokosem. **Ivana Bůbalová**

Ing. Jan Juráš -jj-

Ekoporadna při ŠK, Informační centrum neziskových organizací, Husova 380, Strakonice

Po, St: 7:30 - 16:00, Út, Čt: 12:00 - 16:00,

Pá - po domluvě

tel.: 380 422 721, 721 658 244

E-mail: jan.juras@knih-st.cz

Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Strakonice, Zámek 1

www.csop-strakonice.net

E-mail: posta@csop-strakonice.net

Kompost - Strakonický měsíčník o ochraně přírody

Příspěvky v tomto čísle - Jan Juráš, Alena Hrdličková (-ah-), Alan Šturm, Eva Legátová, Jiří Wagner, Tereza Müllerová, Ivana Bůbalová

Grafika - Jan Juráš

Logo Kompost - Monika Březinová

Kresby - Ivana Jonová

Jazyková úprava - Jan Juráš

Kontakt - jan.juras@knih-st.cz, 380 422 721

Publikované články vyjadřují výhradně názory autorů

Anticopyright 2024

ŠMIDINGEROVA
KNIHOVNA
STRAKONICE